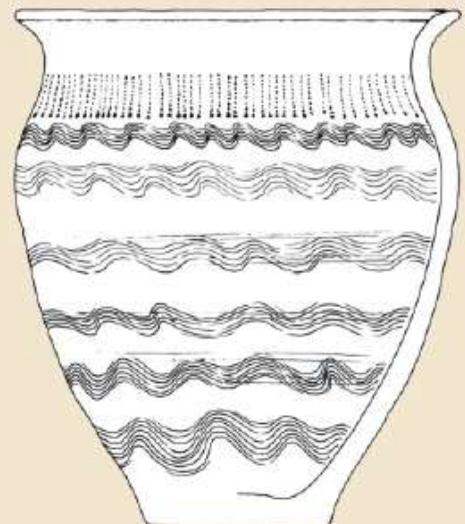

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей VII міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 22 грудня 2023 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»
Чернівецький обласний краєзнавчий музей

VII міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.

Чернівці

2023

ОРГКОМІТЕТ

О. В. Добржанський, *д.і.н., проф. (голова)*; Г. М. Скорейко, *к.і.н., доц. (заступник голови)*; О. П. Моця, *д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України*; Л. П. Михайлина, *д.і.н., доц., ст.н.с.*; С. В. Пивоваров, *д.і.н., проф.*; Б. Т. Рідуш, *д.з.н., проф.*; М. К. Чучко, *д.і.н., проф.*; І. П. Возний, *д.і.н., проф.*; О. В. Петраускас, *к.і.н., ст.н.с.*; Л. В. Кулаковська, *к.і.н., ст.н.с.*; О. В. Манігда, *к.і.н., н.с.*; Т. М. Ткачук, *к.і.н.*; М. В. Рубанець; О. В. Ротар; О. В. Руснак, *к.і.н.*; В. В. Грига; М. І. Боднарюк; І. А. Прохненко, *к.і.н., доц.*; В. Г. Баюк, *к.і.н.*; В. А. Гуцал, *к.і.н.*; Т. І. Романович; В. В. Михайлюк; В. В. Ємчук; В. А. Калініченко, *к.і.н.*; М. В. Ільків, *к.і.н. (секретар)*.

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VII міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.). – Чернівці: Технодрук, 2023. – 210 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Вінниці, Луцька, Львова, Ужгорода, Чернігова, Кам'янка-Подільського (Україна), Будапешта (Угорщина), Варшави (Польща), Сучави (Румунія).

Автори-доповідачі несуть відповідальність за точність і зміст наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

З М І С Т

Акатріні В. М., Акатріні М. М. Етнографічне дослідження Григорія Купчанка	8
Барбуца С. Л. Пам'ятний хрест на честь воїнів, які загинули під час Першої світової війни, в с. Ванчиківці	10
Баяк В. Г. Золото із Луцького замку (детективна історія середини XIX ст.)	14
Боднарюк М. І. Нові археологічні матеріали з верхів'я р. Сирет	16
Боднарюк М. І., Безушко Г. І. Знахідка кам'яного скіпетра бронзового часу з території с. Опришени	19
Булик Н. М., Войтович М. М., Коропецький Р. Р., Луцик І. П., Томенюк О. М., Яковишина Я. М., Ястремська Т. О. Досвід диджиталізації на прикладі проєкту «Затоплена спадщина: цифровий архів втрачених археологічних пам'яток долини Дністра»	21
Вакуленко Л. В. Вплив римських традицій на поховальний обряд прикарпатського населення у III–IV ст. н.е.	23
Виногородська Л. І. Археологічні матеріали XIII ст. з території Старого замку в м. Кам'янець-Подільський	25
Возний І. П. Ткацтво на теренах північної частини Буковини в XII–XIV ст.	30
Горбаненко С. А. Палеоетноботанічні матеріали чорноліської культури з Волошкового 6	33
Грига В. В., Якубина С. І. Скульптура зі Шкільного краєзнавчого музею села Шебутинці	36
Гринюка Б. М. Курган в урочищі «Волощина» біля села Васильківці на Тернопільщині	38
Драгомирецька О. Г. Вивчення О. Кандибою спіральноподібного орнаменту в нео-енеолітичних культурах Дністро-Дунайського регіону	40
Дядечко О. О. Археологічні знахідки середньовічних музичних інструментів: проблеми атрибуції	43

Ємчук В. В. Охоронні договори: перспективи та здобутки (на прикладі Управління охорони культурної спадщини Чернівецької міської ради)	46
Ємчук В. В., Михайлюк В. В., Бежнар М. Т. Револьвер із парку ім. Т. Шевченка в м. Чернівці	48
Желага Д. І. Господарські будівлі з трипільського шару етапу VI на поселенні Волошкове 6	50
Ignătescu S., Boghian D., Rusu I., Florescu G. Descoperirile arheologice din tumulul 1 de la Fetești – La Schit	53
Льків М. В., Горобець Л. В., Ковальчук О. М. «Тёрпимо тут великий і нечуваний голод»: про харчування залоги Хотинського замку після битви 1673 р.	56
Льків М. В., Никирса Т. Д., Якубина С. І., Волюца О. Д., Смірнов Н. А. Нові знахідки серпоподібних крем'яних ножів на території Чернівецької області	58
Капуста А. І. Декор Микулинецького замку	61
Капуста А. І. Пальцівка Микулинецького замку: перспективи дослідження та збереження	65
Коржик В. П. Окопна практика століть на Буковині	69
Кузик О. П., Грига В. В., Калініченко В. А. Пряжка-пафта з розкопок Хотинської фортеці (археологічні дослідження 2018 р.)	73
Купчанко М. М. Тваринництво енеолітичного поселення Шипинці та вплив його на довкілля і «повзучу міграцію» трипільських племен	75
Купчанко М. М. Використання методу біолокації в археологічній практиці (з досвіду роботи)	78
Кушнір І. Б., Легета В. П. Повідомлення про знахідки старожитностей на Буковині в XIX – першій третині XX ст. в документах Державного архіву Чернівецької області	80
Литвиненко Р. О. Пам'ятки культурного кола Бабине в межиріччі Верхнього Пруту й Середнього Дністра	82

Мельничук О. Л. Результати та перспективи археологічних досліджень на Подолі княжого Галича (урочище Церквиська)	87
Миська Р. Г. Дослідження кургану «Могила Святослава» поблизу м. Сколе	89
Михайлина Л. П., Пивоваров С. В. Фібули першої половини XIII ст. з Чорнівського городища	91
Михайлюк В. В. Сучасні проблеми охорони та збереження пам'яток археології	95
Могиллов О. Д., Рейда Р. М., Мостовий Д. О. Дослідження ранньоскіфського кургану поблизу Комарова у Середньому Наддністер'ї	98
Мордовін М. В., Прохненко І. А. Нові дані про нюрнберзькі текстильні пломби на території України	99
Нечитайло П. О. Сліди перебування опришків на скелях біля с. Василівка	103
Парацій В. М. Металеві бойові артефакти ранньомодерного часу з фондів Бережанського краєзнавчого музею	106
Парацій В. М. Музейний експонат як історична реальність і суспільна атракція: кістка мамонта в тематичній експозиції Бережанського краєзнавчого музею	110
Петегирич В. М., Павлів Д. Ю. Археологічні пам'ятки Львівщини та Івано-Франківщини на карті Фрідріха фон Міра 1779-1783 pp.	113
Петраускас О. В., Рейда Р. М., Ільків М. Попередній пошук потенційних об'єктів давнього скловиробництва на Хотинщині	117
Пивоваров С. В. Угорський денарій із зеленолипівського городища	120
Пивоваров С. В., Калініченко В. А. Навершя шолома з Чорнівського городища (попереднє повідомлення)	123
Преступенко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2023 р.	126

Рідуш Б. Т., Поп'юк Я. А., Кулаковська Л. І., Усик В. І., Кононенко О. М., Рідуш О. Б., Єгорова І. І. Вовки, зайці і намисто з мушель – нові свідчення з пізнього палеоліту на Дністрі	128
Рідуш Б. Т., Горбаненко С. А., Ільків М. В. Комплекс залізних серпів з Чорнівського лісу	131
Романович Т. І. Археологічні об'єкти між селами Біла – Коростувата на території Мамаївської сільської територіальної громади	134
Ротар О. В., Драгомирецька О. Г. Археологічна тематика в заходах Чернівецького обласного краєзнавчого музею 2023 р.	136
Рубанець М. В. Про походження назв слов'янського племені уличі та міжплемінного центру давніх слов'ян міста Лич: до постановки питання	139
Руснак О. В. Печатка примарії села Вітрянка	141
Rusu I., Ignătescu S. O nouă așezare paleolitică în Podișul Podoliei	143
Саїн Д. С. Археологічні об'єкти в с. Онут	146
Салагор М. М., Пивоваров С. В., Чорней Ю. І., Калініченко В. А. Обстеження місць реконструкцій чернівецьких скверів та подвір'я костелу	148
Сандуляк В. О. Два фрагменти скляних пляшок з матеріалів розкопок Руської брами ХІХ ст.	151
Скорейко Г. М., Крушницький Д. В. У пошуках видимого: пам'ятні хрести на Буковині як об'єкти науково-дослідницької роботи школярів	155
Терський С. В. Формування комплексу озброєння та спорядження професійних воїнів на території Волині та Східного Прикарпаття протягом V–X ст.	158
Ткачук Т. М. Мальований посуд касперівсько-гординештської групи трипільської культури поселення Жванець	160

Томенчук Б. П. До питання про «початок Галича звідки він постав»	163
Томенчук Б. П., Ільків М. В. Світлої пам'яті нашого молодого Колеги Андрія Филипчука, який на початку 2023 р. загинув на російсько-українській війні	165
Тюрк А., Прохненко І. А., Шанта Ж., Жиленко М. А. Випадкові знахідки речей «угорського кола» на території України	166
Тюрк А., Аль Халабі С., Прохненко І., Жиленко М. Дирхем з поховання № 3 Чомського могильника	172
Тюрк А., Аль Халабі С., Прохненко І. А., Мойжес В. В., Жиленко М. А. Дирхем з Малокопанського городища	175
Федорук А. В. Хотинська битва (1673 р.) у світлі археологічних даних	179
Черненко О. Є., Новик Т. Г. Поселення на Мису Єлецької гори за матеріалами археологічних досліджень	183
Чучко М. К. Участь буковинських православних кліриків у III Археологічному з'їзді в Києві (1874)	186
Шкурідін О. М. Хто побудував городища в межах Волоківської територіальної громади?	190
Яковишина Я. М. Розвідки поблизу с. Макарівка на Буковині	194
Гуцал В. А. Роботи археологічної експедиції Чернівецького держуніверситету в 1959 р.	198
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	203

на кутах. За попереднім переглядом карти на Львівщині та Івано-Франківщині віднайдено більше 20 таких об'єктів. Позначено також стародавні вежі, біля них розміщено напис *Alter Turm*, як наприклад, бачимо це у П'ятничанах. Назви місцевостей, біля яких фіксовано археологічні пам'ятки, нанесено австрійськими топографами, очевидно, за інформацією місцевих мешканців, через що вони мають помилки і перекручення.

Попри окремі неточності й недоопрацювання бачимо, що ця карта надзвичайно корисна для історичних, археологічних, урбаністичних, ономастичних студій, локального вивчення минулого міст і сіл. Активізації вивчення карти Міґа археологами безумовно сприятиме закінчений у 2020 р. важливий проєкт Польської академії наук, присвячений цій карті і публікація 15-ти томного видання «*Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779-1783 / Die Josephinische Landesaufnahme von Galizien 1779-1783*», t. I-XV, Kraków lub Warszawa, 2012-2022. Кожен з цих томів складається з трьох частин, остання з яких містить переклад описів до карт. Для томів, які стосуються території сучасної України, підготовлено тексти описів українською мовою. Виконавцями проєкту анонсовано також появу цифрової версії цього дуже важливого джерела кінця XVIII ст.

*Олег Петраускас (Київ),
Роман Рейда (Київ),
Микола Ільків (Чернівці)*

Попередній пошук потенційних об'єктів давнього скловиробництва на Хотинщині

У 2012 р. Комарівська експедиція Інституту археології НАН України відновила дослідження унікальної пам'ятки пізньоримського часу біля однойменного населеного пункту Чернівецької області, де досліджено єдину за межами Римської імперії майстерню з виробництва скляної продукції III – середини V ст. н.е. З цього часу, крім безпосередніх розкопок пам'ятки, велися систематичні розвідки з метою пошуку схожих об'єктів у найближчій околиці. Одночасно проводився бібліографічний пошук інформації, яка б могла слугувати маркером виробництва скла у давнину, зокрема, на рівні мікротопоніміки та переказів. Віднайдено дані про два таких пункти на Хотинщині, де цьогоріч і було проведено поверхневий огляд місцевості.

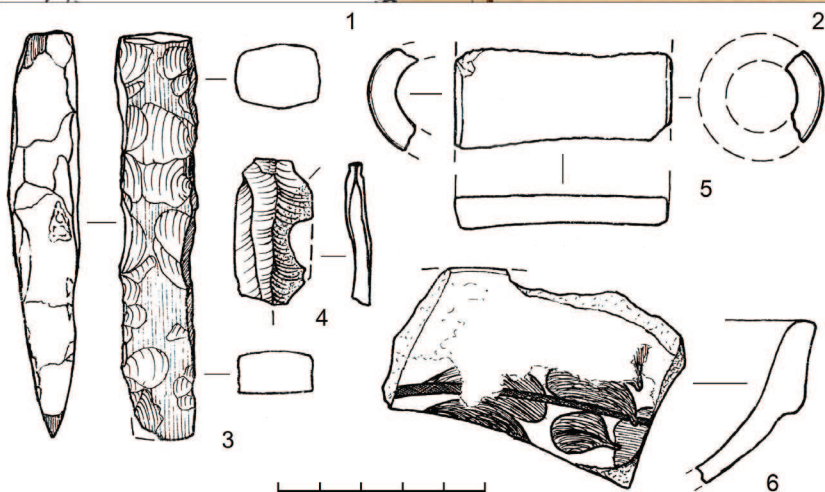

Рис. 1. Стара скляна гута на Генеральній карті Буковини Ф. фон Міга (1774) (1), уроч. Галич на австрійській рукописній карті Буковини (1773-1775) (2) та знахідки з с. Гордівці, уроч. Скло (3-6).

Інформація про один із таких пунктів збереглася на Генеральній карті Буковини Ф. фон Міга (1774). Біля лівого берега струмка (правої притоки р. Дністер) нанесено умовний знак у вигляді кола з підписом «Alte Glasshütte» – тобто «стара скляна гута (скловарня)» (рис. 1: 1). В загальних рисах її локалізація на карті збігається з розташуванням урочища Скло в околицях с. Гордівці на Хотинщині. У 1949 р. про урочище з такою характерною назвою дізнався Борис Тимошук від місцевих мешканців, які розповіли про знаходження на

цьому полі багато «цегли та скла» (Тимошук 2009). Однак, з огляду на відсутність будь-яких інших згадок про цей пункт у польовому щоденнику та пов'язаних з ним відомих археологічних пам'яток загалом, очевидно, що дослідник під час своєї розвідки туди не потрапив. Орієнтир щодо локалізації урочища теж був занотований умовно – «1 км від яру». Завдяки опитуванню, яке провів серед старожилів місцевий житель, випускник факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ ім. Ю. Федьковича Геннадій Мельник, вдалося дізнатися про місцезнаходження поля з назвою «Скло» та лісу за ним, який також називали «За Склом». Урочище знаходиться за 1,9 км на південний захід від населеного пункту, на видовженому мису з відносно рівнинною поверхнею розмірами 0,7×0,3 км, між двома струмками. На момент обстеження все поле було під ріллею. У північній частині урочища, на підвищеному правому березі меншого струмка виявлено долото брускоподібної форми з підпрямокутним профілем, виготовлене із сірого кременю сеноманського віку (9,8×2,1×1,9 см; рис. 1: 3), а також крем'яну пластинку без вторинної обробки, виготовлену з коричневого напівпрозорого кременю туронського віку, з люстражем вздовж одного леза (вкладень до серпа; 3,5×1,8×0,5 см; рис. 1: 4), характерні, зокрема, для старожитностей енеоліту – ранньої бронзи. Неповдалі стрілки мису на площі діаметром близько 50 м зафіксовано скупчення каміння розміром до 0,5-0,7 м, в т.ч. зі слідами підтесування, а також кілька фрагментів керамічного посуду Нового часу й уламок керамічного виробу у вигляді короткої трубки, виготовленої на гончарному крузі (довжина – 5,2 см; зовнішній діаметр – орієнтовно 3 см; товщина стінок – 0,7-0,8 см; рис. 1: 5, 6).

Інформація про другий пункт зафіксована в праці Якова Ебергардта про пам'ятки старовини й археологічні знахідки Бессарабії 1916 р.: «В 4 вер. к Ю от с. Клишковец разбросаны обломки стен, камни и кирпичи. Говорят, что на этом месте был турецкий (?) город «Галич», а по другому преданию тут была какая-то стеклянная фабрика» (Сапожников, Кашуба 2019). Особливе ставлення населення до цієї місцевості підтверджують і більш давні свідчення. Наприклад, цей мікротопонім (Halisch) відображений на рукописній карті Буковини 1773-1775 рр., виконаній під час першої військової зйомки монархії Габсбургів (рис. 1: 2). Перекази про давнє поселення й поховання в цьому урочищі збереглися до сьогодні.

Даний об'єкт надійно ототожнюється з відомим багатощаровим поселенням Клішківці, уроч. Галич, де Б. О. Тимошук виділив матеріали комарівської, черняхівської та давньоруської (XII–XV ст.) культур. Завдяки місцевому мешканцю Григорію Балахтару було віднайдено це урочище на правому березі р. Ринга. Тут, попри високі посіви, було зафіксовано фрагменти ліпного посуду комарівської культури (з потовщеними і прямо зрізаними вінцями, з домішкою в глиняному тісті зерен товченого кременю), фрагменти гончарного посуду черняхівської культури та середньовіччя. На підвищеній ділянці стрілки мису на орній поверхні площею орієнтовно 40×60 м зафіксовано значне скупчення уламків людських кісток. Інших категорій підйомного матеріалу тут не виявлено. Тому попередньо можна припустити, що тут знаходиться синхронний із середньовічним поселенням ґрунтовий могильник.

Таким чином, у результаті поверхневого огляду урочищ у двох населених пунктах Хотинщини з характерними мікротопонімами та переказами, встановлено їх просторовий зв'язок з археологічними об'єктами різного часу. Втім поверхневих слідів склоробної діяльності не зафіксовано. Тому залишається відкритим питання, наскільки у даному випадку мікротопоніми й перекази можуть бути маркерами давнього гутництва чи відображати народне пояснення знахідок старожитностей загалом на певній території.

Сергій Пивоваров (Львів)

Угорський денарій із зеленолипівського городища

До важливих історичних джерел відносяться нумізматичні матеріали виявлені на археологічних пам'ятках України. Вони дозволяють визначити хронологію розкопаних об'єктів, встановити час побутування знайдених артефактів, скласти уявлення про соціально-економічне становище, військово-політичну ситуацію, торгівельні зносини, культурні контакти місцевого населення в певний історичний період.

Одним із регіонів України, де виявлено значну кількість нумізматичного матеріалу в різночасових археологічних комплексах, є Чернівецька обл. Помітне місце серед них посідають монетні знахідки із городища в с. Зелена Липа на Хотинщині.

Фортифікації пам'ятки, від яких зберіглася система масивних валів та глибоких ровів розташовуються на високому місці,